

lig megkezdett rovatunkat máris megakasztotta BUDAPEST külön-számunk kivételes témája és terjedelme, noha a *Múlt és Jövő* körül örvendetesen zajló eseményekről igencsak érdemes beszámolni, s azokat ide, a nyomtatás-maradandóságba rögzíteni.

Május 29-én az Almássy téri Szabadidő Központban az RF Produkció, a *Dror Habonim* és a *Múlt és Jövő* szervezésében került sor a *Brave Old World* amerikai klezmer együttes koncertjére. A nagyszerű hangverseny után a muzikusok újra meghonosítandó táncokat tanítottak, és táncházat tartottak. E rendezvényre több mint 700-an voltak kíváncsiak. Az eseményről az MTV népzenei híradója felvételt és a zenészekkel riportot is készített. Az együttes tagjai szerepeltek *Jancsó Miklós* új, zsidó témájú lírai dokumentumfilmjében is. A klezmer zenészek munkájáról már *Bob Cohen*, lapunk barátja és szerzője, 93/1-es számunkban részletesen írt, s neki jutott oroszlánrész az együttes magyarországi turnéja megszervezésében.

★

A Budapesti Lengyel Tájékoztató és Kulturális Központ, valamint folyóiratunk volt gazdája a *Varsói Gettófelkelés 50. évfordulója* alkalmából tartott rendezvénysorozatnak. Két tudományos ülés is foglalkozott a zsidó–lengyel együttélés történelmi és pszichológiai problémáival. A *Sztereotípiák a lengyel és a magyar zsidóságról* szóló konferencián hangzott el Kőbányai János *Büdös (bűnös) aki mondja, előítélet sztereotípiák és valóság a magyar zsidóságról* című előadása. A Lengyel Kulturális Központ Nagymező utcai kiállító termében, a varsói gettó egykori életét bemutató emléktárlat kapott helyet, amelyet a következő szavakkal nyitott meg Kőbányai János 1993. április 15-én:

A HIÁNY HELYE

„Ring a gyümölcs, lehull, ha megérik;
elnyugat majd a mély, emlékekkel teli föld.
De haragod füstje még szálljon az égig,
s az égre írj, ha minden összetört!”
(Radnóti Miklós: *Negyedik ecloga*)

A *Varsói Gettófelkelés 50. évfordulója* a történelem olyan csomó(köldök)pontját idézi, amely egyszerre határol be múltat és jövőt. Egyszerre dereng át, és határoz meg létezőt és álmot, azaz: az emlékekben létezőt. Hiánykráterének teremtő kietlenségéből, ami érthető és egyre

inkább felfogható, az ma kontinensek különböző pontjain fáj, osztódik szét és vissza az egyetemes kultúrába. S az, ami még – vagy soha – nem épült be, nem dolgozódott fel, az pedig fönt marad, ahová akkor (idén éppen ötven éve) szállt és íródott föl: a fölfoghatatlanság valóságába.

A zsidóság azért az egyetlen ma is népként élő ókori nép, mert szenvedéseit és kudarcait: alkotó vereségeit mindannyiszor az oka nélküli – vagy nagyon is oksági: az isteni észjárású – túlélés: a népként való túlélés szolgálatába állította. A varsói gettóban az ősi imakendő színeiből és szálaiból kibontott zászlót félévtized múltán már a szabad és független ő-s-új ország sivatagi szellője lobogtatta. A varsói utcákon és bunkerekben, látszólag oly céltalanul vagy csak a halál méltóságáért kifolyt vér mögöttes – tehát igazi – tartalmában megteremtette azt a magatartást, amely a régi és új makkabeusok ügyét ismét történelmi láncba kapcsolta, s a kétezer éves szétszórás után visszavezetett a prófétaék jósolta-akarta időkre: amikor Izrael istene „...zászlót emel a nemzeteknek, és összegyűjti Izrael elszéledtjeit és Jehuda elszórtjait egybegyűjti a földnek négy széléről”. (Jesája, 11. rész, 12. vers) A Bar-Kochba lázadás folytatása-harcok kezdetének – 1943. április 18-ának – a dátuma pedig mementóként szakralizálódott: Jom HáSoáként (a holocaust napjaként) amikor a pálmafák alatt, túl a Földközi-tengeren főlírnak, az amúgy a „hétköznapi háborúban” is használatos szirénák, hogy a zsidó nép több ezer éves történelme legkegyetlenebb üldöztetésére és megtizedelésére emlékezzenek, amelynek az általunk belakott század és földrész volt a színtere. Itthon, Európában, amelyet „közép”, „kelet” vagy „kelet-közép” jelzővel is pontosítunk, a tövig lerombolt városrész – a 20. század Massadája – és elpusztított népe sírján sem virtuális, sem fizikai értelemben, nem nőtt új virág. Világ.

Ami ott és csak onnét gyökeredzett: az véglegesen kipusztult Varsóból. Lengyelországból. Európából. S bizonyos értelemben magáról a Földről is. Hiszen az onnan mintázott életforma csupán mutató(fölös) példány-közösség-skazzenekben maradt fönt, más, a másságra most érzékenyebb földrészekben, mint a távoli sorsrokonoké, az indiánoké. A felfoghatatlannak – a mindennapi életnek – egy felfogása: (ami életmódban, filozófiában, népi és magas művészetekben: azaz egy teljes és szerves kultúrában testesült meg) végképp kipusztult, mint a kedves dinoszauruszok a számukra már követhetetlen évszakváltozásban. Egy világocská, abból a rengeteg világocskából, amely az egésztestet alkotja. Csupán bánatos szemű emléke rekonstruálható leírásokból, az irodalomból, fény-

képekből. Kövei még annyira sem anyagszerűsíthetők, mint az évezredekkel előbb itt virágzott kultúrák kiásott vagy kiásható nyomai. S mégis: déja vu- emléke a meg- és mégsem élt életekből magával ragadja azt is, akit megfosztott a történelem, hogy közvetlenül érintkezessék saját gyökereivel vagy a gyökerei természetes közegével. Az egykori varsói gettó üszkös, hűlt helye: a hiány árvaságtudatát marja belénk. A hiány helye.

Miközben jelenünket derekasan pusztítgatjuk a ránk dermedő Új-jégkorszak apokalipszisában; egyre inkább fáj a jóvátehetetlenül magunkból kitépett, jövőnket elvékonyító múlt. Az élő és szerves televényükből kitépett zsidók maradékainak így, s a szép, szomorú virágját magából kivető televény-világnak meg minden bizonnyal amúgy.

★

Lapunk és a Pannonhalmi Főapátság, majd az ott szerveződő ígéretes műhely: a Pannonhalmi Szemle között tartalmas szellemi kapcsolat épült ki közös célok és személyes barátságok révén. Tavaly ősszel már az apátságban működő középiskola és tanárai részére tartottunk egy *Múlt és Jövő* estét, amelynek idén egy *Szentföld ünnepei* című fotókiállítás volt a folytatása pészah és sávuot között. A rendhagyó záró verniszázs egy bensőségesen közös tárlatlátogatással kötődött egybe, amelyen a kiállított képek háttere: a keresztény és zsidó vallás azonos gyökerei, azonos fundamentuma került megvilágításra. Itt mondta el *Várszegi Asztrik* főapát úr nyilvános meditációját:

Kedves Barátaim!

A tárlat fotói már húsvét óta láthatók, és ma a keresztény időszámítás szerint is Pünkösd ünnepe van, a húsvéti időnek vége. Így a legnagyobb jóakarattal sem beszélhetünk tárlat megnyitásáról. Itt vagyunk és Kőbányai János képei összegyűjtöttek minket, tanítani kívánnak bennünket.

Fáradt ember vagyok, hajszott, mint mindannyian, akik itt állunk, és ezért bocsássák meg, hogy a pünkösd két bémálás után a szellem csillogását képtelen vagyok megmutatni, azok egyébként is kivételes kegyelmi pillanatok. A lelkem súg csupán néhány gondolatot, amelyet el kell mondanom és elmondhatok.

Életünk és ami vele egy, világunk olyan, hogy próbálunk rendet teremteni, távlatot keresni, értelmet találni, de akárhányszor összerakjuk, szétesik, aztán kezdhetjük előlről. Ma belső és külső világunk, a kettő szorosan összefügg, a szétesettebbnél is szétesettebb, és mindannyian szenvedünk, legfeljebb letagadjuk, de manapság ez a szenvedés sokszor sikk is. Rendkívüli és bolond dolog, ha valaki boldog. Gyanúsán nézzük.

Egyetlen rendezőelv, mely mindennemű összerakást értelmessé tesz, ha a gyökerek felé tájékozódunk. A gyökerek pedig valahol hajszálvékonyakká, szinte láthatatlanokká válnak, és a minőségi másság határmegyéről szívják és továbbítják az éltető nedvet. És ak-

kor szólaljon meg a több ezer éves zsoltár, mely Jeruzsálem, a Béke Városában, ölében és örömeiben fogant: „Boldog a nép, amely tud ünnepelni, Uram, arcod fényében járni-kelni.” 88. zsoltár. Isten Ünnepe. Rátalálni Boldogság. Boldog az, aki a közös Gyökér, Isten távlatában renanzi rendezendőit. Jó olyan boldog, mély hitet sugárzó arcokat látni, amint Kőbányai János fotóin láthatók. Közös öröme a Tóra-olvasónak és az Evangélium-olvasónak az a szövetségi szeretet, mely Istenből, a közös forrásból mindannyiunk felé árad, legfeljebb és sokszor süketek és vakok vagyunk. Ezért a figyelmeztetés: akinek füle van a hallásra, hallja meg, mit mond a Lélek, az Isten Lelke. Hallja meg a szót: itt vagyok, érted vagyok.

Keresztény középkorunkban még megvolt az egységes világszemlélet. Ősi titkok tudói voltak éppen, mert a gyökerekből táplálkoztak. Tudták, hogy a világ közepe Jeruzsálem, tudták, hogy zarándokok vagyunk és megszállottként megyünk, vándorlunk a megvalósuló Békélatomás, a mennyei Jeruzsálem felé, az Isten szíve felé, és ezért mindent erre vonatkoztattak. Csodásan ábrázolják ezt a szemléletmódot a kódexek képdíszítményei és a megmaradt gobelinek.

Ennek a látomásnak a távlatában és vonzásában lehet csak megérteniünk, hogy mindannyian egy cél, egy közös város, egy biztonság felé haladunk, és menet közben egymást segíteniünk, támogatnunk és nem eltaszítanunk kell az úton. És mert Isten Ünnepe, az ünneplésben ennek a bizonyosságnak édességét megízlelhetjük.

És most bocsássanak meg egy nagyon személyes vallomást, melyet ezek a képek csiholtak belőlem.

Mivégre vagyunk a világon? Hogy valahol otthon legyünk. Nekem ez a biztonságos otthon ez a monostor, Szent Márton monostora. Ez nekem a földi és a mennyei Jeruzsálem egyszerre. A Szent Márton székesegyházba a porta speciosan át is bemehetiünk. Úgy mondják, hogy a középkor gondolkodása szerint az ékes kapu emlékeztet a mennyei Jeruzsálem ékes kapuira, ott 12 volt, itt egy van. Tudatosan ezen az ajtón járok, segít elmélyíteni bennem azt a meggyőződést, hogy zarándok vagyok, hogy én is csak álthaladok, és hogy ha már ilyen csodálatos a kövekből faragott szentély, milyen pompás lesz a mennyei elemekből emelt szentély. Ez segít abban is, hogy a zarándokúton mindenkit testvéremnek tekintsek, hiszen ők is szívük vágyát, az Isten boldogságát keresik.

Boldog a nép, mely ünnepelni tud. Békéért könyörögök, hogy egykor mindannyian ott állhassunk Jeruzsálem kapuiban, és megkaphassuk az áldást, a látomás beteljesedését, ahol nem lesz már sem könny, sem fájdalom, hanem Isten lesz minden mindenben.

★

A *Múlt és Jövő* egyik legrégebbi barátja, támogatója, s tudós szerzője: Szénási Jonatán Sándor református lelkész és judaista odaadó szervezésében emlékeztek

meg június 13-án, a kápolnásnyéki zsidóság deportálásának 49. évfordulójáról. Az eseményt tudományos előadások kísérték Fejér megye zsidóságáról, a *Muzsikás* együttes pedig élő koncerten mutatta be a máramarosi zsidó népzenei lemeze anyagát. Lapunkat a szerkesztőség teljes létszámmal képviselte. A kápolnásnyéki zsidó temetőben felállított mártír emlékműnél mondta el *Kádár Péter* református lelkész és országgyűlési képviselő az alábbi, megrendítő beszédet:

*Aki hálával áldozik
az megdicsőít engem,
aki pedig vigyáz az útra,
annak magam mutatom meg az isteni
szabadítást.*

Kedves Emlékező Gyülekezet!

Hétszer hét esztendeje annak, hogy ártatlan gyermekek, megtört öregek, gyenge asszonyok és derék férfiak száműzettek otthonukból gyűjtőtáborokba, az élők mezejéről a halálba.

Egy teljes korszak múlt el azóta. Nemzedékek vénuültek meg s születtek, hatalmak jöttek s tűntek tova. De el lehet-e feledni a szegyeteljes menetet, az elgyötört lelkeket s a halálra adatott testeket? Még az sem feledheti mindezt, aki akkor nem élt. Mert itt van a század szövetének szörnyű vérfoltjaként, mely föl-fölszeker, valahányszor éhen hal a csonttá aszott szomáliai gyermek, valahányszor elterül az utcán az agyonlőtt horvát, moszlim aggastyán. Birkenau, Auschwitz s a többi pokolvölgye Gulágok, Sztjepanakert és Gorazsde kísértetei örült léptekkel gázolnak át a békés világ értelmetlen vitáin, a zsidókérdéssel, a magyarkérdéssel, a kereszténykérdéssel cinikusán bánó politikai játszmákon.

Vajon tudunk-e felnőttek lenni mi, magyarok, keresztények és zsidók, vallásosak és ateisták, hogy végre megértsük, vannak tények és igazságok, értékek és mértékek, amelyek semmi nemű csoportos érdeket nem szolgálhatnak, s hogy valódi érdekünk csak közös lehet.

Ilyen tény a Vészkorszak története. Ilyen igazság az érdekközösségünk, ilyen érték hitünk, egyazon törzs két ága – s ilyen érték a közös Szentírás.

Hadd szóljon tehát az elmúltakra való emlékezéskor is a mérték, az Örökkévaló szava, az Élet beszéde.

Aki hálával áldozik, az dicsőséget szerez nekem, mondja Isten hangján az 50. zsoltár.

Egy ország hívő lakosságát meg lehet mérni az anyakönyvek s az adománytevők névsorán. Ám a számok néha csalnak. Mert Isten népe annyi, amennyi a neki hálát adó ember a Földön. Ezért buzdítja a 105. zsoltár a kegyeseket:

*„Adjatok hálát az Istennek
Imádkozzanak szent nevének,
Hirdessétek a népek között csodatetteit.”*

A megrázó tragédiákat nem feledve jusson eszünkbe ugyanakkor az is, hogy Isten megtartotta életünket, hála Őnéki, nálunk béke van.

E panaszos-borús, elégedetlen korszakban hirdessük Isten dicséretét azzal, hogy hálát adunk Őnéki mindazért, amink van, egészségünkért, ruházatunkért, táplálékunkért, az esőért, a napfényért.

*„Aki pedig vigyáz az útra,
annak magam mutatom meg az isteni szabadítást.”*

Martin Buber a zsidó vallásfilozófus írja egy helyen, hogy Istenhez sokfelől vezetnek utak, de mindenki csak egyet járhat.

Egymás útját nem ítélni meg. Ki-ki a magáéra ügyeljen, arról le ne térjen. Nekünk, keresztényeknek a názáreti Jézus mutatta meg az Atyához vezető utat. Ő maga lett utunkká, életmód normává, halálhává, hogy a nem népből Isten népévé, a sötétség fiaiból a fény fiaivá lehessünk.

Meggyőződése, hogy minél jobb keresztények lesznek a magyar keresztények, és a zsidók minél jobb zsidók, egymást annál jobban megértjük és segítjük, s akkor ez az ország is előbbre jut az isteni segítséggel.

S ami több mint személyes meggyőződés, mert kétségre vonhatatlan ígéret:

Isten maga mutatja meg, milyen az, ha isteni segítséget, isteni szabadítást láthat meg az ember – mégpedig az az ember, aki vigyáz az útra. Hisz eljő az ő királysága, amelybe beviszi az ő népét, a hűségeseket, akik mindvégig vigyáztak az útra.

Úgy következik ez be, amint Jesaja-Ézsaiás prófétálta:

2:2-5 „Lészen az utolsó időkben, hogy erősen fog állni az Úr házának hegye, hegyeknek felette, és magasabb lesz a halmoknál, és özönleni fognak hozzá minden pogányok;

És eljönnek sok népek, mondván:

Jertek menjünk fel az Úr hegyére, Jákób Istenének házához, hogy megtanítson minket az Ő útaira, és mi járjunk az Ő ösvényein, mert tanítás Sionból jó, és Jeruzsálemből az Úrnak beszéde;

Ki ítéletet tesz a pogányok között, és bíraskodik sok nép felett; és csinálnak fegyvereikből kapákat és dárdáikból metszőkéseket, és nép népre kardot nem emel, és hadakozást többé nem tanul.

Jákóbnak háza! jertek járjunk az Úrnak világosságában!

★

BUDAPEST különszámunk megjelenése alkalmából, *Demszky Gábor* Budapest főpolgármestere

pompás fogadást adott a városháza fogadótermében, ahol a sikerünkre pezsgővel koccintó üdvözlő beszédeken kívül *Török Ádám* fuvolaművész és *Pap Vera* színművész játéka emelte az esemény fényét. Népes közönség – a különszám szerzői, kuratóriumunk tagjai és lapunk más támogatói ünnepelték az alkalmat. Velünk örült a két alpolgármester *Marschall Miklós és Székely Gábor*, valamint népes újságírói gárda is (noha ez az attraktív esemény sem törte át a lapunkat gettóba záró tömegkommunikációs elszigeteltséget.)

★

Prózaibb területekre evezve ismételjük meg itt, amit már előző keretes megszólításunkban is közöltünk, kértünk:

TISZTELT ELŐFIZETŐ!

E megszólítástól fogva: ön adományozó. Kérjük, hogy előfizetési...azaz adományozói csekkjén; az *adomány* szót szíveskedjék föltüntetni. Így maradhat *nonprofit* vállalkozásunk – részben – nonprofit körben. Mentessük az *áfától*, s az ön adománya pedig levonható lesz az adóalapjából. Minimum *650 forint* ellenében ön évente négyszer kézbe kapja a *Múlt és Jövőt*. Ez az összeg magában foglalja a postai díjat Magyarországra.

A 650 forint négy folyóiratpéldány előállításának költségének csupán az *egynegyedét* fedezi, ezért

arra kérjük: ha módjában – vagy érdekében – áll, ezt meghaladó összeggel támogassa lapunkat. Segítsen olyan olvasókhöz is eljuttatni a *Múlt és Jövőt*, akik a növekvő élet- és adóprés miatt már nem tudnak rá áldozni.

★

Idei számainkból Erdély máramarosi körzetébe 100-at, Nagyváradra 50-et, a Vajdaságba 60-at tudunk eljuttatni. Az ilyenfajta akcióinkat az alkalom szüli, ezért kérünk mindenkit, akinek lehetősége van rá, jelentkezzen szerkesztőségünkben és vegyen részt a szellemi táplálék eljuttatásában.

★

Mint előző számunkban bizonyára feltűnt: közkedvelt *Mustra* rovatunkból hiányzik a *Szombat* és az *Új Élet* cikkeinek szemlézése, valamint a zsidó szervezetek kiemelkedő programjainak dokumentálása. Nehéz szívvel mondtunk le róluk, de terjedelmi korlátok s persze az ezek mögött húzódó anyagi problémák miatt spórolunk a hellyel. Ugyanakkor arra gondolunk – és erre biztatjuk olvasóinkat is –, hogy a zsidó témák iránt érdeklődők, elkötelezettek számára magától értetődő, hogy az említett orgánumok e témák forrásai, s nem kell ezért külön felhívni rájuk a figyelmet, mert megvásárolják azokat is.

